

XXI. YÜZYILIN EŞİĞİNDE DEMOKRASİ VE KALKINMA

Yaşar Pınar ÖZMEN*

Öz

Genel anlamda demokratik istikrar ve kalkınma düzeyi arasındaki ilişki hem iktisadın hem de karşılaştırmalı siyaset disiplininin ortak ilgi alanlarından. Demokrasi ve kalkınma arasındaki ilişkiyi nedensellik (hangisi diğerinin sebebi) veya diğer bir ifade ile öncelik (hangisi diğerinden önce gerçekleşiyor) açısından değerlendirmek yerine birbirini tamamlayan ve güçlendiren bir etkileşim olduğunu söylemek daha gerçekçi bir yaklaşımdır. Ülkelerin gelişmişliğinin çoğunlukla etkin bir demokrasinin varlığına işaret ettiği literatürde kabul edilen bir görüştür. Etkin bir demokrasi; özgür ve adil seçimlerin periyodik olarak uygulandığı asgari bir tanımlamadan öte, yönetimin halka karşı sorumluluğunun bulunduğu, muhalefetin sınırlanmadığı, temel hak ve özgürlüklerin hukuken korunduğu bir siyasal sistemi ve bir kültür atmosferini ifade eden bir kavramdır. Bu makalede genel olarak, demokrasi ve kalkınma ilişkisini ele alan literatür, kavramların tarihsel olgusal süreçteki anlam ve etkileşimleri ile birlikte incelenmiştir. İdeal boyutta birbirini destekleyen bir etkileşime sahip olan demokrasi ve kalkınma ilişkisinin belirli bir kırılma noktası içinde barındırdığı bilinmektedir fakat bu kırılma noktası XXI. yüzyıla geçiş eşiğinde daha etkili olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Kalkınma, Ekonomik Gelişme.

ON THE THRESHOLD OF THE 21 ST CENTURY; DEMOCRACY AND DEVELOPMENT

Abstract

The relationship between democratic stability and the level of development is a common concern of both economics and comparative political discipline. It is a more realistic approach to say that democracy and development have an interaction completing and strengthening each other, rather than assessing the relationship between them as causality (i.e. which is the reason for the other) or in other words, prioritization (i.e. which occurs earlier than the other). It is a widely approved view in the literature that the development of countries can be regarded as an indicator of the existence of an effective democracy. An effective democracy; is a concept expressing a political system and a culture atmosphere legally protected by the basic rights and freedoms which the government has a responsibility to the people and to which the opposition is not restricted, apart from a minimal definition of the periodic application of free and fair elections. In this article, the literature dealing with the relationship between democracy and development was examined with the meaning and interaction of concepts in the historical factual process. It is known that the relationship of democracy and development, which has a mutually supportive interaction in an ideal dimension, carries a particular fragility in itself, but this fragility is more effective at the threshold of transition to the 21st century.

Keywords: Democracy, Development, Economic Development.

* Dr. Öğr. Üyesi, Yozgat Bozok Üniversitesi, İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, pborozmen@gmail.com.

Kalkınma ve demokrasi, kapitalizmin ve liberalizmin ortaya çıktığı süreçte birbirleri ile etkileşim içinde gelişen iki olgudur. Demokrasi, M.Ö. V. yüzyılda Atina polisinde ortaya çıkan bir siyasal yönetim şekli olmakla beraber, modern anlamda temsili demokrasi XIX. yüzyılda kapitalizm ve liberalizmin idealleri ile iç içe girmiş ve şekillenmiştir (Sartori, 1987/2014:445). XVIII. yüzyılın sonlarında başlayan ve tüm dünyayı etkileyen sanayi devrimi kısa süre içinde toplumsal hayatı her yönüyle değiştirmiştir. İngiltere’de başlayan bu süreç Batı Avrupa ve Kuzey Amerika’da büyük bir zenginlik yaratmış, sanayi kapitalizminin gelişmesini ve yerleşmesini sağlamıştır. Çoğunlukla az gelişmiş ülkelerin iktisadi gelişmesi için kullanılmış olan ve özellikle 1950’lerden sonra özel bir iktisat disiplini konusu olan kalkınma, aydınlanma düşüncesi ve modernleşme teorisine dayanmaktadır. Orta Çağ onundan itibaren başlayan sömürgecilik, kapitalizm ile birlikte farklı formlarda devam etmiştir. Kalkınma iktisadi, sömürgecilikten nasibini almış az gelişmiş ülkelerin, gelişmiş ülkeler seviyesine erişme isteği etrafında şekillenmiştir. Bu süreç zarfında, gelişmiş olarak tanımladığımız ülkelerin siyasal örgütlenme tarzı olarak sanayi kapitalizmi ile birlikte şekillenen liberal demokrasi, diğer ülkelere de yayılmaya başlamıştır.

İktisadi, sosyal ve siyasal alanda, insanların refahını artırma, yaşam standardını yükseltme hedefine yönelik dönüşüm faaliyeti, kalkınma olgusu ile açıklanmaktadır. Kalkınmadan bahsedilirken çoğunlukla, iktisadi (ekonomik) gelişme terimleri kullanılmakta, irtimate ve iktisadi göstergelere özel bir vurgu yapılmaktadır. Kimi zaman modernleşme, anayileşme, büyüme, yapısal değişim gibi kavramların kalkınma ile aynı manada kullanıldığı görülmektedir (Karaca, 2015). Kalkınma; ekonomi, modernleşme ve anayileşmeyi de içeren daha geniş anlamalı bir kavram olmakla birlikte çok daha özel bir kavrama aittir. Hali hazırda “kalkınmış” ülkelerin seviyelerine ulaşmak için diğer ülkelerin uyguladığı çoğu zaman birbirine benzer stratejilere ilişkindir. Farklı kavramların aynı manaya gelecek şekilde kullanılmasının altında, bu stratejilerin oluşturulmasındaki yaklaşımlar etkili olmaktadır.

Genel anlamda demokratik istikrar ve kalkınma düzeyi arasındaki ilişki hem iktisadın temel bir kavramı ve siyaset bilimi ve karşılaştırmalı siyaset disiplininin ortak ilgi alanlarından biridir. Bu bağlamda genel olarak siyaset bilimciler ve iktisatçılar tarafından en çok ele alınan kavramlardan biri olan demokrasi ve kalkınma arasındaki ilişki, siyaset bilimi çerçevesinde ele alınmaktadır. Ülkelerin gelişmişliğinin çoğunlukla etkin bir demokrasinin varlığına işaret ettiği literatürde kabul edilen bir görüştür. İdeal boyutta birbirini tamamlayan ve güçlendiren bir etkileşime sahip olan demokrasi ve kalkınma ilişkisi, her zaman belirli bir kırılma noktası içinde barındırmıştır. Fakat bu kırılma noktası XXI. yüzyıla geçiş eşiğinde daha etkili olmuştur. Bunun nedenlerinin anlaşılması için öncelikle kavramların tarihsel süreçteki dönüşümleri ve etkileşimleri incelenmiş, kalkınma ve demokrasi arasındaki ilişkiye odaklanan ampirik çalışmalar değerlendirilmiştir.

1. DEMOKRASİ VE DEMOKRATİKLEŞME

Genel anlamda siyasal sistemler, yasama, yürütme ve yargı erklerinin farklı organlar tarafından yerine getirildiği veya paylaşıldığı kuvvetler ayrılığı sistemleri bağlamında tanımlanır. Demokratik sistemlerin bu bağlamda tanımlanması bu sistemlerin otokrasilerden ayrıştığını vurgulamada açıklayıcı olmakla beraber bazı sorunlara yol açabilmektedir. Demokrasiden veya bir yönetimin demokratik olmasından bahsederken biçimsel bir tanımdan ziyade demokrasinin temel unsurlarını gözetken ve uygulayan tüm siyasal kurumların sağladığı bir sistemden veya bu sisteme yönelik bir dönüşümden bahsettiğimizi vurgulamamız gerekir.

Bugün siyaset bilimi literatürüne yerleşmiş demokrasi kavramının, tarihsel yolculuğunda, farklı düşünceler ve yaşanmış olaylarla etkileşim içinde anlam genişlemesine uğradığını gözlemleyebiliyoruz. Doğrudan demokrasi, temsili demokrasi, liberal demokrasi, burjuva demokrasisi, sosyal demokrasi, halk demokrasisi, prosedürel demokrasi, ekonomik demokrasi, katılımcı demokrasi, yarışmacı demokrasi, uzlaşmacı demokrasi, militan demokrasi, diyalojik demokrasi, müzakereci demokrasi, radikal demokrasi ve buna benzer birçok tamlama, bu kavramsal tarihsel sürecin siyaset teorisindeki yansımasıdır. Demokrasinin ve ona eşlik eden sıfatların anlaşılabilmesi için ilgili tarihsel sürece göz gezdirmek faydalı olacaktır.

Demokrasi terimi, eski Yunanca'da "demos" (halk) ve "kratos" (hüküm sürme/yönetim) kelimelerinin birleşmesinden meydana gelmektedir. Kelime anlamı günümüzdeki ifadesinde de kavramın özünü ve temel özelliğini taşımaktadır. Etimolojik olarak doğduğu yer olan Yunan polis düzeninde bir siyasal yönetim biçimini tanımlamaktadır. En klasik örneği M.Ö. V. yüzyılda Atina'da uygulanmıştır. Klasik demokrasi veya doğrudan demokrasi olarak adlandırılan bu yönetim sisteminin temel özelliklerden biri yasama ve yargı kararlarının alındığı meclisin toplantılarına bütün vatandaşların katılması ve kararların oylama sonucu oluşturulmasıdır. Yönetimin bir diğer özelliği ise idari görevlerden sorumlu devlet yetkililerinin kura veya sıra usulüyle belirlenmesidir. Halkın yönetimi tabirindeki demos (halk) kavramı kadınlar, yabancılar, köleler, 30 yaşın altındaki erkekler ve askerlik yapmayanların hariç tutulduğu polis yurttaşlarını kapsıyordu. Bu çağın siyasal, hukuki veya bireysel özgürlük anlayışı günümüzdeki anlayışa uymamaktadır (Sartori, 1987/2014:351). Demokrasi; tiranlık, monarşi, aristokrasi ve oligarşi karşısında farklı bir yönetim anlayışını ifade etmektedir. Benzer bir yönetim anlayışı antik çağda Roma'da, Ortaçağ ve Rönesans döneminde Floransa, Venedik gibi İtalyan şehirlerinde görülmüştür. Yine sınırlı bir halk katılımının olduğu bu yönetimler Latince "respublicus" (halka ait olan şey) anlamına gelen cumhuriyet olarak adlandırılmıştır (Dahl, 1998/2010:21-24). Bu dönemde demokrasi ve cumhuriyet farklı dillerde aynı anlama gelen bir sözcük olarak kabul edilebilir. Fakat tarihsel olarak bu iki kavram, Locke ve Rousseau'nun temsil ettiği farklı düşünce gelenekleri ile paralel olarak birbirinden farklılaşmıştır. Demokraside vurgu bireye ve bireyin temel hak ve özgürlüklerine yapılırken, devlete can ve mal güvenliğini sağlayan sınırlı bir rol verilir. Cumhuriyet ise devlete ortak iyiliği gerçekleştirme görevini yükler ve birey kimliği yerine hakları kadar görev ve sorumlulukları olan yurttaş kimliğini tanımlar. Yurttaşlar, tek tek bireysel çıkarların üstünde ortak çıkarı/iyiliği sağlayan genel iradenin belirlediği yasalara uyma yükümlülüğünde olan uyruklardır. Demokrasi ve cumhuriyet ayrımı siyasal pratikler açısından Amerikan ve Fransız devrimleri ile kendisini gösterir (Beriş, 2016:85-89). Fakat cumhuriyet günümüzdeki anlamı ile bir devletin yönetiminin belirli bir hanedana bırakılmadığını gösteren hukuki bir durumu yansıtır.

Halk arasında yaygın olarak kullanılan "demokrasi, halkın kendi kendini yönetmesidir" tanımı sözlük anlamından yola çıkılarak yapılmıştır. Demokrasiyi sözlük anlamından yola çıkarak açıklamaya çalışan normatif demokrasi teorisi, Abraham Lincoln'un 1864 yılındaki konuşmasında yaptığı tanımlamayı referans gösterir. Lincoln demokrasiyi "halkın, halk tarafından, halk için yönetilmesi" olarak tanımlamıştır. Normatif demokrasi teorisi, halkın yönettiği ve kendi taleplerinin gerçekleştiği ideal (olması gereken) bir yönetim şeklini tarif eder (Gözler, 2004). Demokrasinin normatif tanımı, birçok belirsizliği beraberinde getirmektedir. Halkın ne anlama geldiği, karar verme konusundaki yönetimin nasıl olacağı ve halk için "iyi" olanın nasıl belirleneceği ilk bakışta açıklığa kavuşturulması gereken şeylerdir. Kuşkusuz bu konuda siyaset felsefesi açısından Platon'dan bugüne kadar zengin bir düşünce atmosferi ve tartışma alanı devam etmektedir. Hatta Sartori, olgular ile idealler arasındaki olgu-değer geriliminin demokrasinin kurucu öğeleri olduğunu ileri sürer (Sartori, 1987/2014:13). Fakat siyaset teorisinde, ideal olanın tanımından kaynaklanan belirsizlikleri gidermek amacıyla farklı bir yaklaşımla demokrasi tanımlanmaya çalışılmıştır. Dahl'ın ifade

ettiği gibi bir ülkenin demokratik olarak yönetilmesi için nelerin gerektiği, ideal demokrasinin ölçütlerine tamamen olmasa da oldukça yaklaşabilmesi için hangi politik düzenlemelerin, uygulamaların veya kurumların gerektiği (Dahl, 1998/2010:97) tartışılmaya başlanmıştır.

Schumpeter'in 1942 yılında Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi adlı eserinin demokrasi teorisi açısından bir kırılma noktası olduğu söylenebilir. Schumpeter demokrasiyi, siyasal kararları alacak bireylerin (yöneticilerin) halkın oylarını kazanmak için rekabet ettikleri yarışmacı bir kurumsal düzenleme olarak tanımlamıştır (Schumpeter, 1942/2012:250-283). Klasik demokrasi teorisindeki halkın doğrudan katılımı ile halk için iyi olan ideal bir yönetim tartışmasına bir noktada son verilmiş ve demokrasinin tanımının sınırlandırıldığı realist bir yaklaşım benimsenmiştir. Schumpeter ile başlayan bu gelenek, argümanlar farklı bağlamlarda formüle edilse de Sartori, Dahl gibi teorisyenlerle devam ettirilmiş, demokrasiye yönelik beklentilerde metodolojik sınırlara atıfta bulunularak demokrasiyi ideolojik olarak sınırlayacak yapısal bir çerçeveye ulaşmak amaçlanmıştır (Öztürk, 2012). Ampirik (realist) yaklaşım sonucunda demokrasinin betimsel olarak tanımlanması, karşılaştırmalı çalışma yapılırken, bir ülkenin demokratik olup olmadığını veya ileride bahsedileceği gibi hangi ölçüde demokratik olduğunu belirlemede kullanılmıştır. Bu kapsamdaki demokrasinin ölçülmesi çalışmalarında 1970'lerden itibaren Dahl'ın geliştirdiği ve modern geniş ölçekli demokrasileri tanımlamak için kullandığı "poliarşi" kavramı etkili olmuştur. Dahl'a göre bir demokrasi için öncelikle birbiriyle ilişkili iki temel şartın gerçekleşmesi gerekmektedir: Siyasi makamlar için açık bir yarış ve bütün vatandaşların siyasi katılımını sağlayan yeterli bir hukuki alan. Bu şartları sağlamak için olması gereken asgari özellikleri temsil eden ve modern demokrasileri diğer yönetim sistemlerinden ayıran siyasal kurumlar tanımlanmıştır. Buna göre, modern devlet düzeninde demokrasi; iktidarın, birbiri ile rekabet eden siyasal partiler arasında düzenli, özgür ve adil seçimler yapılarak belirlendiği, mevcut iktidarın seçimler yoluyla değişebilmesinin mümkün olduğu, bilgilenme kanallarının bağımsız ve özgür olduğu bir yönetim sistemidir (Dahl, 1998/2010:99).

XIX. yüzyılda kapitalizm ve liberalizmin idealleri ile şekillenen (Sartori, 1987/2014:445) temsili demokrasinin unsurlarından olan genel oy hakkı, aşamalı olarak gerçekleşmiş ve ancak XX. yüzyılda tüm yetişkin bireylerin vatandaşlık statüsünde oy kullanabilmesi mümkün olabilmıştır. Özel mülkiyetin korunması prensibini savunan liberalizm çerçevesinde, çoğunluğun tercihlerinin bu prensibe zarar verebileceği düşüncesiyle oy verebilmek için belli büyüklükte gayrimenkulde sahip olmak veya belli miktarda vergi ödemiş olmak gibi ölçütler geçerli olmuştur.

Mutlak monarşilerin yerini, meşruti monarşilerin alması, parlamentoların giderek önem kazanması ve Fransız İhtilali sonrası ulusal egemenlik anlayışının hâkim olması gibi olaylar, modern çağların başlamasıyla beraber demokrasinin bir yönetim biçimi olarak Avrupalı devletler üzerine nüfuz edişinin tarihsel arka planını sunmaktadır (Beriş, 2016:80). Modern demokrasinin temel yapı taşları, Aydınlanma dönemi düşünürlerinden Locke ve Rousseau tarafından yapılan katkılara dayanmaktadır. Birey haklarının güvenceye alındığı ve bireylerin güvenliğinin sağlandığı sınırlı ve sorumlu bir iktidar anlayışı ile özgürlükçü ve eşitlikçi bir yönetim idealize edilmiştir. Nüfusun fazlalığı nedeniyle, polis vb. küçük siyasal birimlerde olduğu gibi doğrudan yönetime katılıma imkân vermediği için karar alma yetkisi halkın temsilcileri tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Temsili demokraside halk, egemenliğini seçilmiş temsilcilerine devretmiştir ve düzenli aralıklarla yapılan seçimlerle temsilcilerini seçebilmektedir. Daha sonra temsil sürecinin oluşturulması, kurumsallaştırılması, seçme ve seçilme hakkının kapsamı, siyasal partilerin gelişimi ve çoğulcu yaklaşımın demokrasiye dâhil edilmesi modern demokrasinin yaşadığı gelişim sürecinin önemli dönüm noktalarıdır (Karaoğlu, 2009).

Modern Batı'nın siyasal örgütlenme tarzının kurumsallaşmış niteliğini ve en güçlü sistemini liberal demokrasi oluşturmaktadır (Koçak, 2016). Liberalizm düşüncesi, birey özgürlüğünü temel alan bir siyaset felsefesine dayanmaktadır. Sanayileşen Batı'nın ekonomik

sistemi olan kapitalizm; özel mülkiyet, serbest piyasa, kârın maksimizasyonu ve sermaye birikimi ilkeleri ile yürümektedir. Sanayi kapitalizminin dayandığı bu ilkelerin siyasal ideolojisi liberalizmdir. Liberalizm, birey hak ve özgürlükleri çerçevesinde, bir yandan özel mülkiyetin güvence altına alınmasını savunan, bireyin özgürce hareketine imkân verecek şekilde devletin birey üzerindeki baskı ve müdahalelerini kısıtlayan ve bu bağlamda ekonomik özgürlükleri destekleyen bir ideolojidir. Diğer yandan fikir ve ifade özgürlüğü, hak ve özgürlüklerin teminatı olarak hukuk devleti, kuvvetler ayrılığı ve demokrasi ilkeleri ile modern siyasal bir sistem tanımlamasını yapar. Modern demokrasinin; serbest piyasanın devlet iktidarının anayasal olarak sınırlandırılmasını, özel mülkiyetin ve sözleşme serbestliğinin de ekonomik hak ve özgürlüklerin desteklenmesini gerektirmesi gibi kapitalizmin birtakım çelişkilerinden ortaya çıktığı iddia edilmiştir. Liberalizmin önceliği devlet iktidarının sınırlandırılması iken, demokrasinin önceliği halkın iktidarını devlete ortak etmesidir (Sartori, 1987/2014:466).

Demokrasinin temel gerekleri açısından temsili demokrasi ve liberal demokrasi birbirinin yerine kullanılmasına karşın, özünde çok temel bir anlayış farkını içermektedir. Temsili demokraside düzenli, rekabete açık ve çok partili seçimlerle yasama ve yürütme organlarının seçildiği sivil ve anayasal bir sistem söz konusudur. Liberal demokrasi kavramı ise mülkiyet hakları ve sözleşme özgürlüğünün garanti altına alındığı bağımsız, rekabetçi ve liberal bir ekonominin (piyasa ekonomisinin) mevcudiyetine işaret eder. Böylece demokrasi ile iktisat arasında bir bağ kurulmuş olur (Yılmaz, 2008:325). Piyasa ekonomisinin yol açtığı ekonomik eşitsizliklerin vatandaşlar arasında tam bir siyasal eşitliğin olmasını engellemesi ve demokrasiye zarar vermesi, demokrasi ile piyasa ekonomisi arasındaki ilişkinin temelinde yatan paradokstur. Bir ülkenin demokratik siyasal sistemi ve demokratik olmayan ekonomik sistemi arasındaki ilişki hem XX. yüzyılın hem de XXI. yüzyılın en zorlayıcı konularından biri olmuştur (Dahl, 1998/2010:71, 173). Klasik liberalizmin piyasanın serbestliğini ve devletin sınırlandırılmasını savunan negatif özgürlükçü anlayışının karşısında zamanla piyasa ekonomisinin neden olduğu olumsuz şartlara karşı sosyal politikaların oluşturulması gerektiğinin ve bu yöndeki devlet müdahalelerin savunulduğu pozitif özgürlükçü bir liberal yaklaşım gelişmiştir.

Liberal demokrasinin siyasal eşitlikçi söylemi ile kapitalist sistemin ürettiği sosyal eşitsizlik arasındaki çelişki, Marksizmin kapitalist sömürüye ilişkin eleştirisi kapsamında ele alınmıştır. Marksizmde liberal demokrasi, hâkim sınıfın oluşturduğu iktidar tarafından manipüle ve kontrol edilen, kapitalist sınıfın işçi sınıfı üzerindeki egemenliğini gizlemeye çalışan "burjuva demokrasi"sidir. Gerçek demokrasinin tesisi için kapitalizmin ve genel olarak devletin aşılması, sınıfsız bir toplum gerekmektedir. Sosyalist demokrasi devletin sönmülmesinin bir aracı ve biçimi olarak, insanların içinde yaşadıkları toplumu kendi iradeleri doğrultusunda yönetmelerine olanak veren bir sistemdir. Özyönetim örgütlenmelerinin tüm topluma yaygınlaştırıldığı, yönetimin belirli kişilerin uğraşı olmaktan çıktığı diğer bir deyişle bir azınlıktan alınıp çoğunluğa devredildiği, toplum ve devlet arasındaki ayrımın giderek azaldığı bir geçiş sürecini temsil eder. Devletin oluşumu ile başlayan, burjuva toplumunun kamusal alan-özel alan ayrışması ile gelişen "siyasal olan"ın ayrı bir alan olduğu anlayışı, sosyalist demokrasi ile terk edilme sürecini yaşar (Acar Savran, 1987). Demokrasiyi, her türlü sömürünün ortadan kalktığı bir süreçte yönetimin toplumun bütününe yayılan bir faaliyet olduğu bir toplumsal sistem olarak gören Marksizm, burjuva demokrasisini farklı bir stratejinin parçası olarak görür. Sınıfsal çelişkilerin derinleştiği ve sınıf temelli hareketlerin oluşma potansiyeline sahip olduğu toplumlarda, sınıfsal çelişkileri yok sayarak toplumsal kitlelerin desteğini almak üzere geliştirilen bir stratejinin parçası olarak görür (Uslu, 2014). Marksist perspektiften bakıldığında, XIX. yüzyıl ortalarından itibaren oluşan modern demokratik siyaset, sömürü ve ezilme ilişkilerinden yola çıkarak sınıf politikası güden sosyalist anlayışın alternatifi olarak sınıflardan bahsetmeyen halkçı/popülist

bir söylemle geniş kitlelerin rızasını alarak politika inşa etmenin yeni bir yöntemi haline gelmiştir.

Halk demokrasisi terimi ise 1940'lerden itibaren Sovyet denetimindeki Doğu Avrupa ülkeleri için kullanılan bir tabirdir. Kapitalist demokrasiye farklılığı vurgulamak için kullanılmaktadır ve demokrasi kelimesinde hali hazırda var olan "halk" kelimesinin tekrarlanması "daha büyük demokrasi" olduğu iddiasını yansıtır. Yıllarca sosyalizmi kurma çabasında tek parti devleti olan Sovyetler Birliği açısından, halk demokrasisi, sosyalizmin gerisinde (henüz o aşamanın altında), uydu partilerin yer aldığı çok partili bir görünüme sahip ülkelerdi (Sartori, 1987/2014:566). Bugün kendisini kapitalist sistem dışında konumlayan tek parti veya diktatörlük rejimlerinin kendilerini halk demokrasisi olarak adlandırması bu geleneğin bir devamı olarak düşünülebilir.

XX. yüzyılın sonlarında demokrasiin yaygınlaşması ile globalleşen ekonominin eş zamanlı olarak birlikte gelişmesi siyasal liberalizmin bir zaafını açığa çıkarmıştır. Uluslararası alanda tüm aktörlerin evrensel hukuk kurallarına uygun hareket ettiği ve barış içinde yaşama ülküsüne sahip olduğu bir düzeni idealize eden siyasal liberalizm, emperyalizm olgusunu ve bunun modern çağdaki görüntüsü olan neoliberalizmi yadsırmaktadır (Beriş, 2016:144). Bir ülkenin diğer ülkedeki piyasa koşullarını devletlerarası ilişkilerin yerini alan iktisadi aktörler arasındaki ilişkilerle kendi lehine düzenleyebildiği gerçeği, liberalizmin serbest piyasa kavramını temelinden sarsmaktadır. Özellikle rejim değişimi yaşanan ülkelerdeki kırılğan ortam ile neoliberal müdahaleler, piyasa kapitalizminin eşitsizlik yaratan çelişkili sonuçları 1980 ve sonrasında ekonomik ve siyasal istikrarsızlıkların temelinde yer almıştır.

Düşük yoğunluklu demokrasi kavramı (Gills ve Rocamora, 1992), ulus ötesi sermayenin yatırımları için daha geçirgen bir çevre sağlamak üzere teşvik edilen demokrasiin kozmetik/biçimsel role indirgenmiş halini tanımlamak için kullanılmaktadır. Soğuk Savaş döneminden itibaren Amerika'nın stratejilerinin temel dayanak noktası olan komünizm karşıtlığına eşlik eden demokrasi söylemi, ABD emperyalizminin güçlü bir idealizm ile süslenmesi için bir araç olmuştur. 1990'lı yıllardan itibaren ABD'nin yayılcı politikası temelinde Orta Doğu, Balkanlar, Karadeniz ve Kafkasya ile Afrika'da yapılan ekonomik, askeri ve siyasal müdahaleler, demokrasi mücadelesi olarak servis edilmiştir. Amerikan dış politikası genel itibarıyla kapitalist sermayenin etkisi altındaydı ve dışa yönelik müdahalelerin temelinde bu gerçek yatmaktadır (Ediz, 2014). Soğuk Savaş sonrasında ABD'nin uluslararası sistemde hegemonyasını sürdürmek için stratejik/ekonomik açıdan önemli bölgelerde denetimi elinde tutarak hegemonyasını sarsacak bölgesel ittifakları engellemeyi hedeflemesi (bkz. Canar, 2012) bu bölgedeki demokratikleşme hareketlerinde etkili olmuştur. Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'daki "renkli devrimler" küresel rekabetin sembolleri arasında yerini almıştır. Neoliberal müdahale alanı içerisinde kalan ülkelerde, demokrasiin gelişmemesinin ve sağlamlaşmamasının temelinde kozmetik demokrasi söyleminin etkisi büyük olmuştur. Demokrasi mücadelesi olarak servis edilen ekonomik, askeri ve siyasal müdahaleler, komünist yayılmasını önlemekten ziyade ABD'nin dünya üzerinde hâkimiyeti elde etme çabasıyla yakından ilintiliydi.

ABD'nin bahsi geçen demokratikleştirme politikalarının dayanaklarından birini oluşturan "tarihin sonu" tezi ile liberal demokrasiin zaferini ilan ettiği dönem, aynı zamanda modern liberal temsili demokrasi hakkındaki çağdaş eleştirilerin de yoğunlaştığı bir dönemdir. Liberal demokrasiin siyasal yönetim tarzı olarak eksiklikleri ve yetersizliklerinin tartışıldığı, demokrasiin genişletilip derinleştirilmeye ihtiyaç duyulduğu bir söylem çerçevesinde çeşitli yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bu yeni eleştirel yaklaşımlar, ekonomik üretim tarzına yaptıkları düşük düzeydeki vurgu ve sınıf temelli olmamaları sebebiyle Marksizmin burjuva demokrasi eleştirisinden farklılaşmaktadır. Liberal demokrasiin, katılımı özendirilmeyen bir tarzda rekabet halindeki bir kısım (mali/parasal) çıkarların üzerinde anlaşma sağlandığı manipülatif bir yöntem olduğu düşüncesi kabul edilir. Neredeyse demokrasiin ilk varolduğu günden beri çeşitli tartışmalara konu olmuş temsil ve katılım ile

İlgili uygulamalar yeniden eleştirinin merkezinde yer alır. Bireylerin katılımının sağlandığı, makul bir uzlaşma ortamının olduğu, geniş bir kamusal alan tanımlanmakta ve doğrudan demokrasi savunulmaktadır. Demokrasinin demokratikleştirilmesi olarak adlandırılabilen bu söylem, 1980'lerden itibaren ortaya çıkan yeni toplumsal hareketlerden etkilenmiştir. Müzakereci demokrasi, agonistik demokrasi, diyalojik demokrasi teorileri tüm toplumsal taleplerin karar mekanizmasına en geniş ölçüde yansımaları sağlayan demokratik ortam ve kültürün geliştirilmesine yönelik teorilerdir.

XX. yüzyılın sonlarından itibaren rejim değişikliği yaşanan ülkelerdeki yönetimler, demokrasinin temel unsurlarını sağlayan siyasal kurumların zayıf olması nedeniyle demokrasi ile otokrazi arasındaki gri alanı işaret eden çeşitli sıfatlarla nitelenmiştir. O'Donnell (1994), milletin çıkarlarının başlıca koruyucusu ve tanımlayıcısı olarak tanımlanan liderin aşırı kişiselleştiği yönetim anlayışını "delegasyoncu demokrasi" olarak tanımlamıştır. Bu anlayışta hesap verebilir bir yönetim bulunmamakta, bütün siyasal kurum ve süreçler lidere ayak bağı olmayacak şekilde, lidere endekslili olarak konumlandırılmaktadır. Hukukun egemen olduğu, kuvvetler ayrılığı ilkesinin geçerli olduğu; ifade, toplanma, din, mülkiyet özgürlüğü gibi temel özgürlüklerin bulunduğu anayasal liberalizmin eksikliğini ifade etmek için "illiberal demokrasi" (Zakaria, 1997) adı uygun görülmüştür. Seçimlerin düzenli bir şekilde yapıldığı ve bu seçimlerde anlamlı bir siyasi yarışmanın olduğu melez rejimlere "seçimsel demokrasi" (Diamond, 1999; McFaul, 1999), "yarışmacı otoriter rejimler" gibi isimler verilmiştir. İktidarların yönetimlerini sürdürmeleri için seçim desteğine ihtiyaç duymaları, bu rejimleri geleneksel otoriter sistemlerden ayıran en önemli özelliktir. İktidarlar, çoğu zaman istedikleri halk desteğini sağlamak için kuvvetler ayrılığı ilkesini göz ardı edip, muhalefet üzerine baskı yapmaktan ve gerektiğinde bu baskıyı meşru kılmak için özel kanunlar çıkarmaktan çekinmemektedir. Bu özellikleri taşıyan ülkelerden bir kısmının zamanla demokrasi açısından büyük mesafe kaydettiği görülmekle beraber, bir kısmının hâlâ sorunlar yaşadığı bilinmektedir.

Latin Amerika, Doğu ve Güneydoğu Avrupa ile Asya ülkelerinin XX. yüzyılın sonlarına doğru yaşadıkları dönüşüm, "transitoloji" disiplininin ilgili alanını oluşturmuştur. Diktatörlüklerden demokratik rejimlere geçiş sürecinde üç temel evre tespit edilmiştir: İlk aşama, eski sistemin köklü bir değişikliklerle yıkılması ve yeni siyasal elitlerin yönetimi ele geçirmesi (liberalizasyon) sürecidir. İkinci olarak siyasal rekabetin olduğu demokratikleşme evresidir. Elitlerin elinde yoğunlaşan sınırsız siyasal güç, gücü sınırlayan kurumlara aktarılır, dolayısıyla yeni kurumsal yapıların yaratılması ve yeni devlet kurumlarının ortaya çıkması bu evrede gerçekleşir. Eski (birincil) anayasalar gözden geçirilir ya da yeni anayasalar hazırlanır. Dönüşüm sürecinin üçüncü aşaması konsolidasyon evresidir (Csányi, 2008).

Konsolidasyon, demokrasinin kurum ve kurallarının, teşvik edici ve caydırıcı unsurlarıyla birlikte karmaşık bir sistem olarak "kasabadaki tek oyun" olduğunun kabul edildiği (Linz ve Stepan, 1996), siyasal süreçlerin kurumsallaştığı, kurumsal yapıların güçlendiği ve istikrarlı olduğu (Csányi, 2008) aşamadır. Yeni demokratik kurumların, zaman, politik fikir ayrılıkları ve krizlere karşı koyabilecek güçte olduğu (Dahl, 1998/2010:8) anlamına gelmektedir. Demokratik konsolidasyon, demokratik sistemin kuşku bırakmaz biçimde sağlamlaşmış alternatifsizleşmesi olarak tanımlanabilir; sistemde kaybedenlerin bile kayıplarını demokratik oyun kuralları dışında telafi etmeyi düşünmedikleri bir evredir. Demokratik konsolidasyon olarak tanımlanan durumun gerçekliği ve kavram olarak yararlılığı konusunda tartışmalar bulunmaktadır. Demokrasilerin hiçbir zaman geri dönülmez şekilde sağlamlaşmayacağı, sürekli olarak korunmak ihtiyacında olduğu görüşü kavram hakkındaki eleştirilerden biridir (Somer, 2004).

2. TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE KALKINMA OLGUSU

Kalkınma kavramsal olarak, hedeflerinin, doğasının ve anlamlarının birbirine girdiği ve eş zamanlı olarak hem iktisadi bir sürece hem de belirli bir refah düzeyine ulaşmayı işaret eden karmaşık bir amaçlar-araçlar bütününe işaret etmektedir. Özellikle ekonomik büyümenin kalkınmanın motoru olarak algılanması, kalkınmanın sosyal, kültürel ve politik bileşenlerinin silikleştiği tamamen büyüme merkezli bir söylem içerisinde tanımlanmasına sebep olmuştur (Ünsaldı, 2014:89,112). 1970’li yıllara kadar servet ve gelir artışı kalkınmanın göstergesi olarak görülmüş, fakat bu artışın toplumun geniş kesiminin hayat standartlarına yansımaması, gelir dağılımı adaletsizlikleri, yoksulluk ve özgürlüklerle ilgili sorunlar, tanımın yeniden ele alınmasına neden olmuştur. Fakat ekonomi her zaman merkezde yer almıştır.

Kalkınma, bir ülkedeki üretimin niceliksel olarak artması ile beraber sağlık, eğitim, kültür gibi insanların sosyal hayatlarındaki iyileşmeleri de kapsayan niteliksel bir dönüşüm sürecini ifade eder (Koçak, 2016). Kalkınma olgusunun teorik temeli aydınlanma düşüncesi ve modernleşme teorisine dayanmakla beraber çok daha yeni ve özel bir tarihsel sürecin sonucunda ortaya çıkan bir kavramsallaştırmadır. XVIII. yüzyılın sonlarında başlayan ve XIX. yüzyılda tüm dünyayı etkisi altına alan sanayi devrimi ile birlikte toplumsal hayat her yönüyle değişmeye başlamıştır. İngiltere’de başlayan süreç, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika’da büyük bir zenginlik yaratmıştır. Orta Çağ sonundan itibaren Batı Avrupa ve uzantısı Yeni Dünya ülkelerinde kapitalizmin gelişmesi ve yerleşmesi sömürgecilğe dayanmaktadır (Kazgan, 2016:264). Bahsi geçen coğrafyada iktisadi büyümeye neden olan sanayi kapitalizmi, diğer ülkeler açısından aynı etkiyi doğurmamış ve uluslararası ölçekte eşitsizlik yaratmıştır. Bu süreç içerisinde sanayileşen ülkelerin hammadde ve pazar ihtiyacı dünya savaşlarının en önemli sebebi olmuştur. Hammadde ve pazar ihtiyacı sömürgeleştirilmiş ülkelerden karşılanmıştır. Sömürgecilik, kapitalist sanayi ülkelerini zenginleştirirken sömürgelerin fakirleşmesine neden olmuştur. Gelişmiş sanayi ülkelerinin karşısında daha fakir ülkeler az gelişmiş ülkeler olarak nitelendirilmiştir. Az gelişmiş ülkelerin eski tam veya yarı sömürge ülkelerden oluşması bir rastlantı değildir.

Sistematik olarak ilk defa Adam Smith’in 1776’da yayımlanan Ulusların Zenginliği eserinde ele alınan, ülkelerin servet ve gelirlerinin özellikleri, iktisadi ilerlemenin nedenleri gibi konular çok eskiden beri düşünürlerin ilgi alanı olmuştur. Toplumsal refah ile ilgilenen kalkınma iktisadi ise, iktisat biliminin bir alt disiplini olarak İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ortaya çıkmış ve hızla gelişmiştir. Kalkınma iktisadının ortaya çıkışında, az gelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkeler seviyesine erişme isteği etkili olmuştur. Bu ülkelerde siyasal iktidarlar iktisadi hedeflere ulaşma adına bazı normlar benimsemiş, kalkınma planları ile başarılı büyüme oranları yakalamış, fakat arzu edilen bir toplumsal değişme yaşayamamıştır.

Çoğunlukla az gelişmiş ülkelerin iktisadi gelişmesi için kullanılan kalkınma kavramı, piyasa mekanizmasına kamu müdahalesini ve iktisadi planlamayı öngören bir yaklaşımı temsil etmektedir. Az gelişmiş ülkelerin kalkınması kapitalist ve sosyalist sistemlerdeki kurumların bir karması haline gelmiştir. Bir yandan bireysel girişim, özel mülkiyet, kâr teşviki gibi kapitalizmin temel kurumları, diğer taraftan piyasa mekanizmasının işleyişindeki aksaklıkların giderilmesi yönünde planlama anlayışı ve kamu yatırımları benimsenmiştir (Kazgan, 2016:264). İleri sanayi ülkeleri dışında kalan az gelişmiş ülkelerin refah arayışı, kapitalist sistem içinde büyüme anlayışının yetersizliğini göstermiştir. Süreç içerisinde az gelişmiş ülkelerin sorunu olarak görülen iktisadi büyümenin ifade ettiği niceliksel büyümenin toplumsal refahı sağlamadığı, kalıcı bir iyilik halinin başarılamadığı görülmüştür. Dünya savaşları sonrasında sömürge ve yarı sömürgelerin bağımsızlığa kavuşmaları ile birlikte refah düzeyini yükseltme çabaları, kapitalizmin evrensel kabul ettiği kurumlarının her ülkede aynı olanakları yaratmadığını göstermiştir. İktisadi büyüme ile iktisadi kalkınma kavramsal olarak iki farklı olguya işaret etmeye başlamış, 1960’lardan itibaren kalkınma, sosyal ve siyasal alanı da kapsayan bir iyileşme hali olarak benimsenmiştir. Adelman ve Morris, 1967 yılında yaptıkları bir çalışmada, 74 ülkenin 40 ayrı sosyokültürel,

siyasal ve iktisadi göstergesine dayanarak ülkelerin büyüme düzeylerindeki farklılıkların kaynağını araştırmıştır. Araştırmacıların dâhil ettiği siyasal göstergeler olarak ordunun siyasal gücü, siyasal kararlılığın düzeyi, demokratik kurumların düzeyi, işçi hareketinin gücü, geleneksel elitlerin siyasal gücü, siyasal muhalefet ve basın özgürlük derecesi, yönetsel etkinliğin derecesi, siyasal iktidarın merkezileşme düzeyi gibi değişkenlerdir. Büyüme üzerinde sosyal davranış ve kurumların etkisi %53 iken siyasal göstergelerin etkisi ise %13 olarak bulunmuştur (Mihçı, 2005). Böylece gelişmişliğin iktisadi olduğu kadar sosyal ve siyasal bir olgu olduğu ampirik olarak gösterilmiştir. Toplumsal yapı, siyasal ve sosyal kurumların kalkınma anlayışının merkezine alan kurumcu iktisat anlayışı ile birlikte bu yöndeki ampirik araştırmaların sayısı artmaktadır.

Özellikle kapitalist sistemin dışında kurulan sosyalist sistemin gücünü giderek arttırması, Batı Avrupa'nın gerisinde kalan Doğu Avrupa ülkelerinde giderek sosyalist sistemlerin yaygınlaşması, az gelişmiş ülkelerin sorunlarına dünya ölçeğinde ilginin artışına neden olmuştur. Bu dönem, aynı zamanda ülkelerin "kapitalist Batı" ile "sosyalist Sovyet Bloğu" olarak iki bloğa ayrıldığı bir dönemdir. Bu bloğun dışında ise Afrika ve Asya'daki eski sömürgelerden oluşan yoksul ülkeler (üçüncü dünya ülkeleri) bulunmaktadır. Az gelişmişlik sorununu aşmak için, geliştirilen reçeteler çeşitli coğrafyalarda yer alan farklı ülkelerin sorunlarını çözememiştir. "Geri kalmış" ülkeler gelişmiş ülkeler seviyesine ulaşmaya çabalamış ve çoğunluklu olarak gelişmiş ülkelerin izlediği yolu taklit ederek başarılı olabilecekleri düşünülmüş, geleneksel iktisada dayalı kuramlar da bu yönde tavsiyeler sunmuştur. Batı'nın ileri sanayi ülkelerinin gelişme çizgisini izleyerek geleneksel toplumlara sahip diğer ülkelerin de gelişebileceklerini iddia eden modernleşme kuramcıları iktisadi politikalarda etkili olmuştur.

Geleneksel iktisada dayalı Rostow, Lewis, Nurkse, Rodan, Perroux gibi iktisatçılar tarafından geliştirilen ortodoks yaklaşımlar az gelişmiş ülkelerin Batı Avrupa ülkelerinin modernleşme çizgisini izlemelerini tavsiye etmiştir. Bu yaklaşımda, iktisadi, toplumsal, kültürel yapıyı kapitalist bir niteliğe büründürmek için, yani ulusal burjuvazinin geliştirilmesi, geleneksel yöntemlerin tasfiyesi, toplumsal kültürün çalışma-üretme yönünde yeniden tanımlanması, pazarın genişletilmesi vb. adımların nasıl atılacağı sorusuna cevap aramıştır. Az gelişmişliği ülkelerin içsel dinamiğine dayalı bir olgu olarak lanse eden bu yaklaşımlar, sömürgeleştirme olgusunu anlatımlarından dışlamış, tarihsel süreci eksik yansıtmışlardır (Öztürk, 2015:107). Bu anlayış bağımlılık teorisyenlerince ve daha sonra yapısalcı kuramlar kapsamında eleştirilmiştir. Çoğunlukla Avrupa merkezli bir bakış açısı içeren bu kuramlar az gelişmişlik probleminin çözümünde yetersiz kalmıştır.

1950 ve 1960'ların en önemli iktisadi konusu olan büyüme ve kalkınma teorilerinin yerini, 1970 ve 1980'lerde kısa dönemli para ve konjonktür analizleri almıştır (Yay, 2002). Siyasi anlamda bağımsız olan birçok ülkenin iktisadi anlamda bağımsız olmadıkları, kapitalist iktisadi mekanizmanın bir parçası olarak zayıfladıkları gözlenmiştir. 1980'den sonra az gelişmiş ülkelerin kalkınması sürecinin yerini de serbest piyasa ekonomisi, özelleştirme, yabancı sermaye aleyhine ayırım yapamama gibi uygulamalar almış ve bu ülkelerin borçlarını düzenli ödeyebilme kapasitesine yoğunlaşmıştır (Kazgan, 2016:264). Piyasa ekonomisi ile demokratik yönetimlerin bir arada ve uyumlu bir biçimde çalışabilmesi merkezi konu haline gelmiştir.

Son yirmi yıllık dönemde iktisadi büyümeyi, eşitlikçi ve topyekûn refahı sağlayan sürdürülebilir bir süreç olarak bütüncül bir bakış açısıyla ele alan yeni yaklaşımlar geliştirildiği gözlenmektedir. Sürdürülebilirliğe ilişkin kaygıların ortaya çıkışı daha önceye götürülebilse de çağdaş çevrecilik akımlarının 1960 ve 1970'lerde oluşan ilk dalgası ile geleneksel doğanın korunması kaygısı olası küresel bir çevresel krize karşı farkındalığa dönüşmeye başlamıştır. Çevreciler, ekonomik büyümeyi, sanayileşmeyi, batı kültürünü ve teknolojiyi çevre sorunlarının sorumlusu olarak görmüştür (Yeni, 2014). Daha geniş anlamda iktisadi gelişmenin, dünya çapındaki gelir eşitsizliklerini artırarak, yetersiz beslenen nüfusun

artmasına ve çevre sorunlarına yol açması sürdürülebilir kalkınmanın çok boyutlu ve evrensel bir anlayışla ele alınmasını gerektirmiştir.

3. KALKINMA VE DEMOKRASİ İLİŞKİSİ

Sürdürülebilir kalkınma kavramı ile birlikte değerlendirildiğine kalkınma, yalnızca büyüme ile ölçülebilir bir olgudan oldukça uzaklaşmıştır. İktisadi, sosyal ve siyasal açıdan ülkelerin buldukları şartları dikkate alarak hem insan hem doğa boyutuyla birlikte değerlendirilmeye başlanan kalkınma, iktisat disiplininin dışına taşan bir olgu haline gelmiştir. İktisat disiplini çerçevesinde kurumsalçı yaklaşım, iktisat, hukuk, işletme, siyaset bilimi, sosyoloji ve antropoloji gibi disiplinleri birleştiren disiplinler arası bir anlayış olarak kurumsal yapıyı yeni bir perspektifle iktisadi performansla ilgili araştırmaların merkezine taşımıştır. Kurumlar; ekonomik karar verme bağlamında etkileşim alanındaki bir dizi kural veya kısıtlama, başka bir deyişle oyunun kuralları olarak tanımlanmıştır (Hanson, 2007). Böylece toplumsal yapı, siyasal ve sosyal kurumlar yeni kalkınma anlayışının merkezine oturmuştur. Yine de büyüme başta olmak üzere genellikle gayri safi milli hasıla değerlerine bağlı olarak kalkınma düzeyinin ölçülmesi, zaman içindeki değişiminin ve bu değişimin çeşitli faktörlerle ilişkisinin incelenmesi oldukça popüler bir konudur. Bu bağlamda yapılan çalışmalardan; kurumların ekonomik gelişmeyi etkileyip etkilemediği, nasıl etkilediği, kurumların ülkeler arasında neden farklılaştığı ve bunların nasıl geliştiği üzerine teorik bilgiler veren sistematik araştırmalar oldukça yenidir (Acemoğlu, Gallego ve Robinson, 2014). Bu araştırmaların problematiği, kurumsal, kültürel, coğrafi vb. özellikler ile iktisadi büyümenin bileşenlerinden olan beşeri sermaye, fiziki sermaye ve toplam faktör verimliliği arasındaki ilişkilerdir. North, Olson, Williamson, Coase, Rodrik ve Acemoğlu gibi iktisatçılar kurumların önemine vurgu yapmış ve kurumları özellikle iktisadi büyüme meselesinin merkezine yerleştirmiştir. Bu yaklaşıma göre, kurumlar; mülkiyet haklarının korunması, işlem maliyetlerini ve sosyal altyapı belirsizliğini azaltması, mal, emek ve finansal piyasaları düzenlemesi ve rekabetçi piyasa koşulları oluşturması yoluyla kalkınma için çok önemli teşvikler sağlamaktadır (Koçak, 2016).

Bütün siyasal yönetim sistemlerinde iktidarın temsil edildiği devlet, ekonomiyi etkileyen ve ekonomiden etkilenen bir unsur olarak ekonomik faaliyetlerin vazgeçilmez bir bileşenidir (Kılıçbay, 1994:31). Devlet; birbiri ile sürekli etkileşim halinde olan siyasal, iktisadi, kültürel ve ahlaki sistemlerin iç içe geçtiği toplumsal ilişki ağı üzerinde varolan bir örgütlenmedir. Kültürel normlar ve sosyal kurumlar bu sistemler arasındaki ilişkileri biçimlendirmektedir. Bu yaklaşım doğrultusunda, iktisadi performans ile siyasal ve sosyal kurumlar arasındaki etkileşim konusunda birçok araştırma yapılmıştır. Siyasal davranışı sınırlayan ve etkinleştiren, insan tarafından geliştirilen kurallar ve prosedürleri ifade eden kurumlar (Levitsky ve Murillo, 2009) piyasa sisteminin yapısını, mülkiyet haklarını, toprak dağılımını, beşeri kaynakların gelişimini etkilemekte ve böylece iktisadi büyümenin ulusal düzeyde ne ölçüde yayıldığını belirlemektedir (Mıhçı, 2005). Siyasal rejim (demokrasi düzeyi), ekonomik ve sivil özgürlükler, güven ortamı (ayaklanmalar, darbeler, iç savaş, etnik çatışmalar, iç ve dış karışıklıklar), devlet mekanizması, mülkiyet haklarının yapısı ve hukuk sistemi, sözleşmelerin güvenilirliği, yolsuzluk düzeyi ve bürokratik yapı, sosyal normlar, etnik ve dini inançlar bir ülkenin kurumsal yapısının belirleyicisidir (Koçak, 2016). Bu çerçevede ülkelerin demokrasi düzeyleri, kalkınma çerçevesinde en sık incelenen konulardan biri olmuştur.

Ülkelerin demokrasi düzeylerini ölçen puanlama göstergelerinin yaygınlaşması, demokrasi ve diğer sosyoekonomik göstergeler arasındaki ilişkinin incelendiği ampirik çalışmaların artmasına neden olmuştur. Demokrasi ile ilgili farklı ölçümlerin geliştirilmiş olması ve tartışmaların güncel olarak devam etmesi bu konuda uzlaşılmış bir yöntemin olmadığını göstermektedir. Demokrasi ile ilgili devasa literatür göz önüne alındığında farklı teorik ve kavramsal yaklaşımların etkisi ölçüm yöntemlerinde de gözlenmektedir. Siyaset

bilimi çerçevesinde bu alandaki ilk çalışmalar demokratik ve demokratik olmayan rejimlerin ayrılması ve demokrasi için elverişli olan şartların neler olduğu konularına odaklanmıştır. Özellikle demokrasi ile yönetilen rejimlerin artması demokrasileri niteliksel olarak sınıflama ve derecelendirme çalışmalarını artırmıştır. Genç demokrasiler genellikle demokratik olan ve olmayan elementleri aynı anda içeren siyasi sistemlere sahiptirler. Geliştirilen ölçüler daha çok otokrasi ile liberal demokrasiler arasındaki gri alanın ya da söz konusu olan demokratik rejimin arızalarının tespitine yöneliktir (Özalp, 2008). Demokrasinin “değişken” olarak kullanıldığı ampirik çalışmalarda önceleri araştırmacıların geliştirdikleri basit ölçüler kullanılmış, daha sonraları daha iyi bir gösterge arayışı ile yeni ölçülerin geliştirilmesi için çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bollen (1993), çeşitli araştırmacılar tarafından yapılan demokrasi derecelendirmelerini karşılaştırmış ve tüm araştırmalara yönelik büyük ölçüde geçerli olduğunu ileri sürebileceğimiz şu sonuçlara varmıştır: Demokrasi ölçümleri, araştırmacıların politik görüşlerine bağlı bir subjektifliği içermektedir. Bunun yanı sıra araştırmacılar, ülkeler hakkında bilgiye erişimde sınırlılıklar yaşayabilmektedir. Ancak raporlanmış veya ulaşılabılır ölçüde olan bilgiden yapılan değerlendirmeler ülkeler arası karşılaştırmayı sorunlu hale getirmektedir. Bir diğer hata kaynağı ise derecelendirme prosedürünün uygulanmasına bağlı olarak açıklanabilir. Bunlar verilen puanların zamanlaması, yani derecelendirmenin dönemi doğru yansıtılması, kaydedilmesi ve kullanılan ölçeğin yapısı ile ilgilidir.

Demokrasinin ölçülmesi çalışmalarında 1970’lerden itibaren Dahl’ın geliştirdiği “poliarşi” kavramı etkili olmuştur. Dahl, poliarsiler olarak adlandırdığı modern geniş ölçekli demokrasileri diğer yönetim sistemlerinden ayıran siyasal kurumları tanımlamıştır (Dahl, 1998/2010:99-100). Bu kurumsal yapılar bugünkü anlamda demokratik yönetimlerde olması gereken asgari özellikleri temsil etmektedir:

1) Seçimle belirlenmiş memurlar: İzlenecek politika ile ilgili kararlar anayasal olarak seçilmiş görevlilere bırakılmıştır.

2) Özgür, adil ve sık sık yapılan seçimler: Görevliler, adil ve özgür biçimde ve düzenli olarak yapılan seçimlerle seçilmektedir.

3) İfade özgürlüğü: Vatandaşlar, düşüncelerini ifade özgürlüğüne, özellikle hâkim ideolojinin eleştirisi ve muhalefet etme dâhil olmak üzere kendilerini ifade etme hakkına sahiptir.

4) Alternatif bilgilendirme kaynaklarına erişim: Vatandaşların, diğer vatandaşlardan, uzmanlardan, gazetelerden, dergilerden, kitaplardan, telekomünikasyon araçlarından vb. bağımsız bilgi kaynaklarından bilgi ve haber alma hakları vardır, alternatif kaynaklar yasalar tarafından etkin olarak korunur.

5) Kurumsal özerklik: Vatandaşların siyasal partiler ve çıkar grupları gibi kuruluşlar da dâhil olmak üzere yönetimin kararlarını etkilemeye çalışan özerk kuruluşlar oluşturma ve bunlara katılma hakları vardır ve bu haklar etkin biçimde güvenceye alınmıştır (örgütlenme özgürlüğü).

6) Vatandaşların dâhil edilmesi: Prensip olarak ülkenin kanunlarına tabi olan bütün yetişkinler yukarıda belirtilen haklardan mahrum edilemez. Yetişkin vatandaşlar, oy kullanmak, aday olmak, bağımsız siyasal örgütlenmeler oluşturup, bu örgütlerde görev almak, bağımsız bilgi kaynaklarına erişim sağlamak haklarına sahiptir.

Dahl’ın tanımladığı kriterler, demokrasi ölçülerinin geliştirilmesinde referans olarak kullanılmıştır. Araştırmacılar tarafından öznel ve nesnel değerlendirmelere dayanan onlarca demokrasi ölçüsü geliştirilmiş ve ampirik çalışmalarda kullanılmıştır. Bir ülkedeki demokrasi düzeyinin bir diğer ülkeye göre ne durumda olduğunu belirlemeye yarayan bu ölçüler; demokrasi ile ilgili çeşitli kriterlerin seçilmesi, bunların ölçülebilir gösterge haline getirilmesi ve böylece ilgili kriterlerin hangi ölçüde mevcut olduğunun veya olup olmadığının

belirlenebilmesi sonucunda üretilebilmektedir. Araştırmalarda çoğunlukla demokrasi ile ilgili doğrudan gözlemlenen parti sayısı, seçim sıklığı, katılım oranı vb. gibi göstergeler kullanılmaktadır. Ayrıca, normlar, değerler, inançlar gibi doğrudan gözlenemeyen kavramlar somutlaştırılarak birer gösterge haline dönüştürülmektedir (Köktaş, 2002). Demokrasi ölçümleri arasında en çok tanınan, sürekliliği olan ve kamuoyu tarafından kullanılan araştırmalar: Vanhanen Demokrasi Endeksi, Polity Projesi, Freedom House Dünyada Özgürlük Göstergesi ve Economist Dergisi İstihbarat Birimi Demokrasi Endeksidir.

Demokrasi ile kalkınma ilişkisi bağlamında ampirik ilişki ilk defa Lipset (1959) tarafından belgelenmiş ve buna göre ekonomik kalkınmanın bir ülkenin demokrasinin sürdürülmesi olasılığı üzerindeki olumlu etkisi politik iktisadın en önemli bulgularından biri olarak modernleşme teorisi açısından zemin oluşturmuştur. Lipset (1959) teorisinde, modernleşmenin; sanayileşme ve kentleşme ile birlikte eğitim olanakları ve düzeylerinin artması, iletişim kanallarının çoğalması ve yaygınlaşması vb. şekilde gelişen bir süreç içinde olduğunu ileri sürmektedir. Sivil toplumun geliştiği ve toplumsal ilişkilerin karmaşıklaştığı bu süreçte otoriter yönetimler yetersizleşecek ve değişime zorlanacaktır. Lipset'e göre servetin artması ile birlikte orta sınıf genişleyecek ve eğitilmiş orta sınıfın demokratik talepleri siyasal sistemi şekillendirecektir (Lipset, 1959). Ekonomik gelişmeyi, siyasal alandaki gelişmeler, demokratik talepler izlemektedir. Lipset'in tezi Huntington (1968) ve daha sonraları birçok modernleşme kuramcılığı tarafından desteklenmiştir. İktisadi gelişme iyi eğitilmiş işgücüne olan talebi arttırmakta, bu nedenle eğitime önem verilmekte, süreç içinde eğitilmiş işgücünün artması gelir farklılıklarını azaltarak orta sınıfı büyümekte, büyüyen orta sınıfın politik eşitlik talepleri ise demokrasiyi getirmektedir (Karaca, 2015). Bununla birlikte, mutlak monarşilerin hâkim olduğu petrol zengini devletler, Almanya ve Japonya'nın kalkınmasının ardından yükselen totaliter/otoriter yönetimler, iktisadi büyüklüğün demokratikleşmeyi getireceği konusundaki tezi zayıflatan örnekler olarak ileri sürülmüştür. Arjantin, Uruguay ve Brezilya gibi Latin Amerika'nın nispeten zengin ülkelerinde gerçekleşen askeri darbeler, O'Donnell (1973) tarafından, kalkınma ve demokrasi arasındaki kırılğan ilişkiye örnek olarak verilmektedir.

Lipset'in çalışmasından sonra milli gelir, eğitim, sağlık vb. sosyoekonomik göstergelerle demokratik değerler arasındaki ilişkiyi araştıran ampirik çalışma yapılmıştır. Bunlar arasında Cutright (1963), Neubauer (1967), Olsen (1968), Jackman (1973), Bollen (1979), Bollen ve Jackman (1985), Barro (1999), Przeworski, Alvarez, Cheibub ve Limongi (2000), Przeworski (2004) tarafından yapılan çalışmalar ve yeni kurumcu iktisatın demokrasi ve ekonomik büyüme ile ilgili yaptıkları araştırmalar sayılabilir. İstatistiksel gelişmelere bağlı olarak basit analizlerden daha karmaşık analizlere dayanan bu araştırmalarda veri kaynaklarındaki iyileşmelere göre yeni veriler kullanılmaya başlanmıştır. Bu araştırmalarda çoğunlukla iktisadi kalkınma ile demokrasi arasında doğrusal pozitif bir ilişki olduğu savunulmuş, daha sonraları iktisadi kalkınmanın belli bir seviyeye kadar demokrasiyi pozitif etkilediği, bu eşik aşıldıktan ise aradaki ilişkinin zayıfladığı, kaybolduğu veya tersine döndüğü kabul edilmiştir. Örneğin, Neubauer (1967) ve Jackman (1973) gelişmişlikle birlikte artan demokratik performansın belirli bir iktisadi seviyede durduğu eğrisel bir ilişki tespit etmiştir (bkz. Doğan, 2005). İktisadi kalkınmanın demokrasi üzerinde bir etkisi olmadığı ya da bu etkinin belirsiz olduğu sonucuna varan az sayıda çalışma bulunmakla beraber metodolojik eleştirilere maruz kalmış ve fazla kabul görmemiştir (Saatçioğlu ve Karaca, 2015). Ampirik olarak, bir ölçüde kalkınma ve demokrasi arasındaki pozitif yönlü ilişki kabul edilmekle beraber, modernleşme teorisinin iddia ettiği nedensellik ilişkisi konusundaki tartışmalar devam etmektedir (bkz. Przeworski ve diğerleri, 2000).

Yakın zamanda Karaca (2015) tarafından, 162 ülkenin 1960-2010 dönemine ait beşer yıl aralıklı verileri kullanılarak yapılan araştırma sonucunda demokrasi ile iktisadi kalkınma arasında kısa dönemde bir ilişki görülmemiş, ama bu ikisinin uzun dönemde birbirini desteklediği sonucuna ulaşılmıştır. İktisadi kalkınmanın uzun dönemde yavaş yavaş

demokrasiyi güçlendirdiği, demokrasinin ekonomik büyümeyi hızlandırdığına ilişkin bir bulgu yoksa da bunu yavaşlattığına ilişkin bir bulguya da rastlanmamıştır. Bununla birlikte, dünya çapında çok sayıda iktisatçı demokrasinin kurumsal yapının temel belirleyicisi ve refah artışını hızlandıran önemli bir faktör olduğunu vurgulamaktadır (bkz. Koçak, 2016). Genel olarak, demokrasi ve kalkınma ilişkisi demokratikleşme literatüründe, önceleri yapısal ve kültürel yaklaşımlar çerçevesinde ele alınmış ve 1980'lerden itibaren, demokratik rejimlerin hatlarını ve dinamiklerini şekillendiren güçlü bir etken olarak siyasal kurumlar daha fazla ilgi odağı haline gelmiştir (Qi, 2010).

Demokrasi ile kalkınma arasındaki ilişkiye siyaset bilimi çerçevesinden bakıldığında çoğunluğu ampirik olarak desteklenen bazı sonuçlara varılmıştır. Bu konudaki argümanlar iki ana temada toplanabilir:

Birincisi, mülkiyet ve sözleşme haklarının korunmasının ve hukukun üstünlüğünün hem demokrasinin sürekliliğini hem de ekonomik büyümeyi sağlayan koşullar olması ile ilgilidir. Sağlam demokrasiler uzun vadede güvence sağlarken, diktatörlükler daha kısa vadeli ekonomik politikaları belirler (Olson, 1993). Anayasal hakların askıya alındığı, siyasal partilerin kısıtlandığı, medyanın sansürlendiği, tutuklamaların, sürgün ve infazların gerçekleştiği Latin Amerika askeri rejimleri döneminde iktisadi gelişme olmamış ve halkın ödediği bedel ağır olmuştur (Cohen, 1985).

İkincisi, demokratik rejimlerde siyasal elitin seçimlerde yoksulların desteğine ihtiyaç duyması ile ilgilidir. Seçim süreci yoksulların hükümetleri cezalandırması için bir fırsat sunmakta ve siyasi liderleri stratejik olarak yoksulluğu önlemek için hareket etmeye, iktisadi politikalarda daha iyi performans göstermeye zorlamaktadır (King, 1981; Sen 1999:146-151). Demokrasiler, yoksullara daha çok kamu malı ve gelir sağlamaya demokratik olmayan sistemlere göre daha eğilimlidir. Ayrıca demokratik rejimlerdeki basın özgürlüğü, yoksul ve uzak bölgelerden merkezi hükümete bilgi aktarımına imkân vermektedir (Sen, 1999:152).

Gelişmiş sanayileşmiş demokrasilerde gelir, refah ve yeniden dağıtım siyaseti üzerine iyi gelişmiş bir literatür mevcutken, bu ülkelerdeki yoksulluk seviyeleri önemsiz bir konu haline gelmiştir. Fakat özellikle 1980'lerden itibaren gelişmekte olan ülkeler kapsamındaki yeni demokrasiler topyekün refah ve yoksulluğun giderilmesi konusunda aynı performansı sergileyememiştir. Daha önce kalkınma iktisadı açısından değerlendirilen bu durum, demokrasi ile iktisadi gelişme arasındaki ilişki konusundaki eski kabulleri değiştirmiştir (bkz. Ross, 2006). Demokrasinin insanlara sağladığı siyasal hak ve özgürlükler tartışmasız bir öneme sahip olmakla birlikte, en alt tabakada yer alan yoksul kesimlere iktisadi anlamda refah sağlamada yetersiz kalmıştır. Seçmenlerin yetersiz bilgisi ve ilgisizliği, siyasi liderlerin gerçek dışı vaatlere yönelmesi, sosyal kamplaşmalar, etnik kutuplaşmalar kamu hizmetlerinin sunumuna etki etmekte ve topyekün refahın sağlanmasını engellemektedir. Özellikle bir ülkedeki bölgesel farklılıklar, siyasal sistemin ne olduğundan ziyade diğer faktörlerin etkisini göstermektedir.

Sonuç

Demokrasi ile kalkınma ilişkisi bağlamında ilk defa Lipset ile başlayan ampirik çalışmalar özellikle iktisat bilimi çerçevesinde her zaman ilgi duyulan bir alan olmuştur. Klasik iktisat anlayışı çerçevesinde, büyüme başta olmak üzere ekonomik göstergelerin kalkınmanın temel göstergeleri olarak kullanılması, ekonominin diğer sosyal, kültürel ve siyasal bileşenler üzerinde hegemonya kurmasına sebep olmuş ve ülkeler arasındaki sosyokültürel farklılıklar çoğu zaman göz ardı edilmiştir. Özellikle kalkınmanın bileşenlerinden biri olarak iktisadi büyüme ve siyasal kurumlar arasındaki ilişki incelenmiştir. Demokrasi ve büyüme arasındaki ilişki konusunda geniş bir literatüre sahip yeni kurumcu iktisat anlayışı, kalkınma olgusuna disiplinler arası bir yaklaşım sergilemek amacıyla geliştirilmiştir.

İktisat ile siyasal ve sosyal kurumlar arasındaki etkileşime odaklanan çalışmalarda demokrasi düzeyi ile ekonomik gelişme arasındaki uzun dönemde anlamlı bir ilişki bütünlüğü olduğu söylenebilir. Demokrasi ve kalkınma arasındaki ilişkiyi, nedensellik (hangisi diğerinin sebebi) veya öncelik (hangisi diğerinden önce gerçekleşiyor) açısından değerlendirmek yerine bunların birbirini tamamlayan ve güçlendiren bir etkileşim olduğunu söylemek daha gerçekçi bir yaklaşım olur. Ülkelerin gelişmişliğinin çoğunlukla etkin bir demokrasinin varlığına işaret ettiği literatürde kabul edilen bir görüştür. Etkin bir demokrasi; özgür ve adil seçimlerin periyodik olarak uygulandığı, asgari bir tanımlamadan öte, yönetimin halka karşı sorumluluğunun bulunduğu, muhalefetin sınırlanmadığı, temel hak ve özgürlüklerin hukuken korunduğu bir siyasal sistemi ve bir kültür atmosferini ifade eden bir kavramdır. Böylece bir ülkenin kalkınmışlığı, yalnızca ekonomik anlamdaki büyümenin veya refahın ötesine geçerek, siyasal kurumların güçlü olduğu geniş bir toplumsal uzlaşmanın sağlanabildiği siyasal bir atmosfere işaret etmektedir.

İdeal boyutta birbirini tamamlayan ve güçlendiren bir etkileşime sahip olan demokrasi ve kalkınma ilişkisi her zaman belirli bir kırılma noktası içinde barındırmıştır. İlgili literatür değerlendirildiğinde bu ilişkinin kırılma noktasının anlaşılmasına dair birbiri ile ilgili üç makro çıkarım yapılabilir:

Birincisi, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki ekonomik farkın uzun bir emperyal geçmişinin olması ve bu farkın globalleşme ile birlikte XX. yüzyıl sonlarına taşınması ile ilgilidir. Emperyalizmin bu çağdaki yeni görünümü neoliberalizm ile ekonomik anlamda uluslararası eşitsizlik durumunun devam etmesi ve bu olgunun siyasal liberalizm ilkeleri ile idealize edilen bir kavramsal çerçevede örtülmeye/inkâr edilmeye çalışılmasıdır. Aslında kapitalizmin yol açtığı ekonomik eşitsizliklerin vatandaşlar arasında tam bir siyasal eşitliğin olmasını engellemesi ve demokrasiye zarar vermesi eskiden beri tartışılan bir çelişkidir. Dahl'ın da belirttiği gibi bir ülkenin demokratik siyasal sistemi ve demokratik olmayan ekonomik sistemi arasındaki ilişki hem XX. yüzyılın hem de XXI. yüzyılın en zorlayıcı konularından biri olmuştur.

İkincisi, birinci maddede bahsedilen bireysel etkinliklerde ve düşüncede özgürlükleri koruyan hukukun üstünlüğünü ve sınırlı devleti savunan siyasal liberalizm ilkeleri kullanılarak demokrasilerin yaygınlaşmasının teşvik edilmesidir. Burada demokrasinin aslında ulus ötesi sermayenin yatırımları için daha geçirgen bir çevre sağlamak üzere teşvik edildiği kapitalizmin hegemonyasının güçlü bir idealizm ile süslenmesi için bir araç olduğu görülmüştür. Bu durum ülkelerde iktisadi anlamda dışa bağımlılık yaratmış, uzun dönemli toplumsal refah sağlanamamıştır. Bu noktada hem kalkınmanın hem demokrasinin ideal anlamlarından uzaklaştığını görmektediriz.

Üçüncüsü ise hedefi bambaşka olan bu demokrasi söyleminin, demokrasinin temel unsurlarını sağlayan siyasal kurumların gelişmesini engelleyerek, demokrasi ve otokrazi arasında salınan yönetimleri ortaya çıkarmasıdır. İktidarlar, çoğu zaman istedikleri halk desteğini sağlamak için kuvvetler ayrılığı ilkesini göz ardı edip, muhalefet üzerine baskı yapmaktan ve gerektiğinde bu baskıyı meşru kılmak için özel kanunlar çıkarmaktan çekinmemeye başlamıştır. Hukukun egemen olduğu, kuvvetler ayrılığı ilkesinin geçerli olduğu; ifade, toplanma, din, mülkiyet özgürlüğü gibi temel özgürlüklerin korunduğu bir yönetim sistemi olan demokrasi, iktidarların yönetimlerini sürdürmeleri için seçim desteğine ihtiyaç duydukları için düzenli seçimlerin yapıldığı bir illüzyona dönüşmeye başlamıştır. Liberal demokrasiye ilişkin, rekabet halindeki bir takım çıkarların üzerinde anlaşmanın sağlandığı, katılımı özendirilmeyen manipülatif bir yöntem olduğu söylemi ile çıkış noktası farklı olan kozmetik demokrasi söylemi az gelişmiş ülkelerde daha zorlayıcı bir siyasal çerçeve yaratmıştır. Seçmenlerin yetersiz bilgisi ve ilgisizliği, siyasi liderlerin popülizme

yönelmesi; karşılıklı sorumlulukların olduğu bir siyaseti ve topyekün refahın sağlanmasını engellemekte ve daha otoriter yönetimleri teşvik etmektedir.

Kaynakça

- Acar Savran, G. (1987). Marx'ın Düşüncesinde Demokrasi. *11. Tez Kitap Dizisi*, 6, 52-66. Web: https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/36349765/demokrasi-markx.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1503436975&Signature=nDmPCAb24LahUBI%2BAdLSrvC69bE%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DMarxin_Dusuncesinde_Demokrasi.pdf (Erişim Tarihi: 22 Ağustos 2017).
- Acemoğlu, D., Gallego, F. A. and Robinson, J. A. (2014). Institutions, Human Capital, and Development. *Annu. Rev. Econ.*, 6(1), 875-912.
- Barro, R. J. (1999). Determinants of Democracy. *Journal of Political Economy*, 107(6): 158-183.
- Beriş, H. E. (2016). *Siyasetin Yüzleri – Antik Yunan'dan Postmodern Döneme Kavramlar ve Süreçler*. İstanbul: Tezkire Yayıncılık, 80, 144.
- Bollen, K. (1979). Political Democracy and the Timing of Development. *American Sociological Review*, 44: 572-87.
- Bollen, K. (1993). Liberal Democracy: Validity and Method factors in Cross-National Measures. *American Journal of Political Science*, 1207-1230.
- Bollen, K. A. and Jackman R.W. (1985). Political Democracy and the Size Distribution of Income. *American Sociological Review*, 50: 438-57.
- Canar, B. (2012). Soğuk Savaş Sonrasında Amerika Birleşik Devletleri'nin Karadeniz Politikası. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 67(01), 49-80.
- Cohen, Y. (1985). The Impact of Bureaucratic-Authoritarian Rule on Economic Growth. *Comparative Political Studies*, 18(1), 123-136.
- Csányi, P. (2008). Political Systems of Central European Countries: The Founding of Democracy in This Area. *Journal of Comparative Politics*, 1(1), 73-96.
- Cutright, P. (1963). National Political Development: Measurement and Analysis. *American Sociological Review*, 28: 253-264.
- Dahl, R. A. (2010). *Demokrasi Üzerine*. (Çev. B. Kadioğlu). Ankara: Phoenix Yayınevi. (Eserin orijinali 1998'de yayımlandı), 21-24, 8, 71, 97, 99-100, 156, 164, 173, 225.
- Diamond, L. (1999). *Developing Democracy: Toward Consolidation*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Doğan, A. (2005). Demokrasi ve Ekonomik Gelişme. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (25), 1-19.
- Ediz, İ. (2014). Modern Sömürgecilik. A. Özcan (Editör). *Sömürgecilik Tarihi (Afrika-Asya)*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayınları. No: 2029, 117-122.
- Gills, B. and Rocamora, J. (1992). Low Intensity Democracy. *Third World Quarterly*, 13(3), 501-523.

- Gözler, K. (2004). Türk Anayasa Hukuku Sitesi. *Anayasa Hukukuna Giriş*. Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları. Web: <http://www.anayasa.gen.tr/index-konular.htm> adresinden Hükümet Sistemleri ve Demokrasi bölümünden 3 Aralık 2016'da alınmıştır.
- Hanson, J. K. (2007). *Political Institutions and Stages of Development: Investigating the Context-Dependent Relationships of Institutions and Economic Performance*. Doctoral Dissertation (3287533), The University of Michigan, United States. Available from ProQuest Dissertations & Theses Global. (304847005).
- Huntington, S. P. (1968). *Political Order in Changing Societies*. New Haven: Yale University Press.
- Jackman, R. W. (1973). On The Relation of Economic Development to Democratic Performance. *American Journal of Political Science* 17 (3): 611-621.
- Karaca, O. (2015). Demokrasi ve İktisadi Kalkınma Arasındaki İlişki Üzerine Ampirik Bir Araştırma. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karaoğlu, M. (2009). *Siyasal Katılım ve Demokrasi Teorileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kazgan, G. (2016). *İktisadi Düşünce: Politik İktisadın Evrimi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 263-283.
- Kılıçbay, A. (1994). *Politika ve Ekonomi*. Ankara: T. İş Bankası Kültür Yayınları, Genel Yayın No: 338, Ekonomi Dizisi:27, 31.
- King, D. Y. (1981). Regime Type and Performance Authoritarian Rule, Semi-Capitalist Development, and Rural Inequality in Asia. *Comparative Political Studies*, 13(4), 477-504.
- Koçak, E. (2016). *Demokrasi, Ekonomik Özgürlükler ve Büyüme: Teori ve Ampirik Uygulama*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Köktaş, E. (2002). Demokrasi Ölçümleri Bağlamında Türkiye'de Demokrasi. *Türk İdare Dergisi*, Haziran, 117-129. Web: <http://www.tid.gov.tr/Sayfalar/makale.aspx?mID=334> adresinden 17 Nisan 2014'te alınmıştır.
- Levitsky, S. and Murillo, M. V. (2009). Variation in Institutional Strength. *Annual Review of Political Science*, 12, 115-133.
- Linz, J. J. and Stepan, A. (1996). Toward Consolidated Democracies, *Journal of Democracy*, Sayı:7, 14-33.
- Lipset, S. M. (1959). Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy. *The American Political Science Review*, 53 (1), 69-105.
- McFaul, M. (1999). The Perils of a Protracted Transition. *Journal of Democracy*, 10(2), 4-XVIII.
- Mıhçı, H. (2005). Kurumsal Yapı ve Kalkınma. *İktisadi Kalkınmada Sosyal, Kültürel ve Siyasal Faktörlerin Rolü*. Muhsin Kar ve Sami Taban (Editörler). Bursa: Ekin Kitabevi, 53-88. Web: <http://www.academia.edu/download/35883599/Kurumsal.doc> adresinden 12 Şubat 2017'de alınmıştır.

- Neubauer, D. (1967). Some Conditions of Democracy. *American Political Science Review*, 61(4): 1002-9.
- O'Donnell, G. A. (1973) *Modernization and Bureaucratic-Authoritarianism: Studies in South American Politics*. Berkeley: University of California.
- O'Donnell, G. A. (1994). Delegative Democracy. *Journal of Democracy*, Cilt 5, No:1, 55-69.
- Olsen, M. E. (1968). Multivariate Analysis of National Political Development. *American Sociological Review*, 33(5): 699-712.
- Olson, M. (1993). Dictatorship, Democracy, and Development. *American Political Science Review*, 87(03), 567-576.
- Özalp, O. N. (2008). Türkiye Demokrasilerin Neresinde? Demokrasi Tiplerini Işığında Türkiye Örneğine Yeni Bir Bakış Denemesi. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*. LXVI, S.2, 129-162.
- Öztürk, A. (2012). Schumpeter Sartori ve Dahl Özelinde Demokratik Elit Teorileri Perspektifi Üzerine Düşünceler. *Düşünen Siyaset* (28), 135-158. Web: https://www.academia.edu/9733907/Schumpeter_Sartori_ve_Dahl_%C3%96zelinde_Demokratik_Elit_Teorileri_Perspektifi_%C3%9Czerine_D%C3%BC%9F%C3%BCnceler adresinden 21 Ağustos 2017'de alınmıştır.
- Öztürk, N. (2015). *Kalkınma Kuramlarına Eleştirel Bir Yaklaşım*. Bursa: Ekin Yayınları, 45-48, 107.
- Przeworski, A. (2004). Democracy and Economic Development. E. D. Mansfield and R.Sisson (Editörler). *The Evolution of Political Knowledge: Democracy, Autonomy, and Conflict in Comparative and International Politics*. Columbus: Ohio State University Press, 300-324, Revize Edilmiş Versiyonu 27 Aralık 2014'te Web: <http://politics.as.nyu.edu/docs/IO/2800/sisson.pdf> adresinden alınmıştır.
- Przeworski, A., Alvarez, M. E., Cheibub J. A. and Limongi F. (2000). *Democracy and Development: Political Institutions and Well-Being in the World, 1950-1990*. Cambridge University Press.
- Qi, L. (2010). Power-Sharing and Democratic Development: Nested Analysis Of Political Institutions In Third-Wave Democracies. Doctoral Dissertation (3488816), University of Missouri, Columbia, United States. Available from ProQuest Dissertations & Theses Global. (912172563).
- Ross, M. (2006). Is Democracy Good for the Poor? *American Journal of Political Science*, 50(4), 860-874.
- Saatçioğlu, C. ve Karaca, O. (2015). İktisadi Kalkınmanın Demokrasi Üzerindeki Etkisi: Panel Veri Analizi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 29 Sayı: 4, 775-796.
- Sartori, G. (2014). Demokrasi Teorisine Geri Dönüş. (Çev. T. Karamustafaoğlu ve M. Turhan). İstanbul: Sentez Yayıncılık. (Eserin orijinali 1987'de yayımlandı), 13, 351, 445, 466, 566.

- Schumpeter, J. A. (2012). *Kapitalizm, sosyalizm ve demokrasi*. (Çev. H. İlhan). Alter Yayınları. (Eserin orijinali 1942'de yayımlandı), 250-283.
- Sen, A. (1999). *Development as Freedom*. New York: Alfred A.Knopf, 146-159.
- Somer, M. (2004). Demokratinin Politik Ekonomisi: İnanılır Demokrasi, Düzenleyici Devlet ve AB'li Küreselleşme. *Doğu Batı*, Sayı 28, 227-251.
- Uslu, A. (2014). Demokrasi. *Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler*, G. Atılğan ve E. Attila Aytekin (Editörler). İstanbul: Yordam Kitap, 137-150.
- Ünsaldı, L. (2014). *Bir Ekonomizm Eleştirisi: Türkiye'de Kalkınma Fikri*. Ankara: Heretik Yayınları, 89, 112.
- Yay, G. G. (2002). İktisadi Gelişme ve Demokrasi İlişkisi Üzerine Bir Sınama. *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 52(1), 27-54.
- Yeni, O. (2014). Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma: Bir Yazın Taraması. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16/3, 181-208.
- Yılmaz, S. (2008). *Güç ve Politika*. İstanbul: Alfa Yayınları, 325.
- Zakaria, F. (1997). The Rise of İlliberal Democracy. *Foreign Affairs*, Vol. 76, No. 6, 22-43.

Extended Abstract

In general, the relationship between democratic stability and the level of development is one of the common field of interest of both economics, political science and comparative politics. In this article, the relationship between democracy and development, which is one of the most frequently discussed subjects by political scientists and economists, is examined within the framework of political science. It is an accepted view in the literature that the development of countries often indicates the existence of an effective democracy. The relationship between democracy and development, which has a complementary and strengthening interaction in an ideal dimension, always has a certain vulnerability. However, this fragility was more effective on the threshold of transition to XXIst century. In order to understand the reasons for this, the transformations and interactions of the concepts in historical process was examined and empirical studies focusing on the relationship between development and democracy was evaluated.

Empirical studies, which started with Lipset for the first time in the context of the relationship between democracy and development, have always been an area of interest, especially within the framework of economics. Within the framework of classical economics, the use of economic indicators as the main indicators of development, especially growth, has led to the establishment of hegemony on other social, cultural and political components of the economy. In the meantime, socio-cultural differences among countries have been ignored most of the time. In particular, the relationship between economic growth and political institutions as one of the components of development has been examined. The new institutional economic perspective with a broad literature on the relationship between democracy and growth has been developed to show an interdisciplinary approach to development.

In the studies focusing on the interaction between economics and political and social institutions, it can be said that there is a meaningful relationship between democracy and economic development in the long term. Rather than evaluating the relationship between democracy and development, in terms of causality (which is the other reason) or priority

(which is happening before the other), it is more realistic to say that these are interrelated and reinforcing interactions. It is an accepted view in the literature that the development of countries often indicates the existence of an effective democracy. An effective democracy; it is a concept that expresses a political system and a cultural atmosphere in which the administration is accountable to the public, the opposition is not limited, the fundamental rights and freedoms are legally protected. Thus, the development of a country, beyond the economic growth or prosperity, points to a political atmosphere in which a broad social consensus, in which political institutions are strong, can be achieved.

The relationship between democracy and development, which has a complementary and strengthening interaction, has always contained a certain vulnerability. When the relevant literature is evaluated, three inferences in the macro level can be made to understand the fragile nature of this relationship:

First, the economic difference between the developed and developing countries is related to the long history of the imperial past, this difference had moved to the end of the XXth century through the globalization phenomenon. The new appearance of imperialism in this age is the continuation of international inequality in the economic sense with neoliberalism and the attempt to cover up / deny this fact in an idealized conceptual framework with the principles of political liberalism. In fact, the economic inequalities caused by capitalism prevent a complete political equality between citizens and consequently damage the democracy, and they have always been debated. As Dahl points out, the relationship between a democratic political system of a country and a non-democratic economic system has been one of the most challenging subjects of both XXth and XXIst centuries.

The second is to promote the spread of democracies through the principles of political liberalism that advocate the rule of law and the limited state. It has been seen here that democracy is in fact a tool for embellishing the hegemony of capitalism with a strong idealism, where it is encouraged to provide a more permeable environment for the investment of transnational capital. This situation created dependence on foreign countries in economic terms, and long-term social welfare could not be achieved. At this point, we see that both development and democracy are away from the ideal meanings.

The third one is that this discourse of democracy, which has a completely different target, prevents the development of political institutions that provide the basic elements of democracy, and reveals the administrations that are released between democracy and autocracy. The rulers have been reluctant to implement the principle of separation of powers in order to provide the popular support they often want, and have not hesitated to put pressure on the opposition and to adopt special laws to justify this pressure when necessary. Democracy from a system of government based on the rule of law and separation of powers where fundamental freedoms, such as freedom of expression, assembly, religion and property is maintained; has begun to turn into an illusion in which regular elections are held because of the need for electoral support in order for governments to maintain their rule.

The discourse of cosmetic democracy which has a completely different starting point from liberal democracy, and the claim that liberal democracy as a manipulative method which a number of competing interests are agreed upon and that does not encourage participation, has created a more compelling political framework in less developed countries. The inadequate knowledge and indifference of the voters, the political leaders to tend to populism; it prevents a policy of mutual responsibility and the provision of total welfare, and encourages more authoritarian regimes.

